

Csáki György¹

A 2022. évi orosz–ukrán háború gazdasági következményei

A 2020-as évek a Covid–19 okozta globális recesszióval kezdődtek, s a világ még ki sem lábalt a járványból és a recesszióból sem, amikor 2022. február végén kitört az orosz–ukrán háború, amely nyilvánvalóan átfogó rövid, közép- és hosszú távú világgazdasági következményekkel jár. Tanulmányunk megkísérli összefoglalni a várható strukturális átrendeződéseket a kőolaj és a földgáz világpiacán, valamint a mezőgazdasági termékek, elsősorban a gabonák és az olajos magvak globális piacán. Fentiek alapján felvázoljuk a háborúnak a világgazdasági erőviszonyokra gyakorolt várható hatásait.

Kulcsszavak: háború, kőolaj- és földgázkereskedelem, gabona, műtrágyák, gazdasági szankciók

Economic Consequences of the Russian-Ukrainian War in 2022

The 2020s began with a global recession caused by Covid–19, and the world economy had not even recovered from either the epidemic or the following recession when the Russian–Ukrainian war broke out at the end of February 2022, with obvious broad short-, medium- and long-term consequences for the global economy. Our study attempts to sum up the expected structural changes in the global market for oil and gas as well as for agricultural products, mainly cereals and oilseeds. On this basis, we outline the likely effects of war on the balance of power in the global economy.

Keywords: war, oil and gas trade, cereals, fertilisers, economic sanctions

1. Bevezetés

E tanulmányban, amelynek címe Keynes közismert művének² kifordítása,³ megkíséreljük felvázolni, milyen világgazdasági következményekkel járhat a 2022-ben kitört orosz–ukrán háború.

2022-re a Nemzetközi Valutaalap 2021. októberi előrejelzése komoly növekedési teljesítménnyel számolt.⁴ A szervezet a globális kibocsátás 4,9%-os bővülését várja, ezen belül a fejlett országokban 4,5, az eurózónában pedig 4,2%-os növekedéssel számol. A fejlett országok sorában az Amerikai Egyesült Államok (USA) várható növekedési ütemét 5,2,

¹ Csáki György a Kodolányi János Egyetem egyetemi tanára. E-mail: gyorgy.csaki@gmail.com

² John Maynard Keynes: *A békeszerződés gazdasági következményei*. Budapest, Európa Kiadó, 1991.

³ Az eredeti cím: *The Economic Consequences of Peace*. London, Macmillan and Co. Limited, 1920. A kötet magyarul még a kiadás évében megjelent *A béke gazdasági következményei* címen (Révai-kiadás).

⁴ IMF: *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*. [online], 2021. 10. Forrás: imf.org [2022. 03. 03.].

Németországot pedig 4,6%-ra becsüli. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) októberi előrejelzésének legérdekesebb eleme kétségtelenül a várható infláció és a rövid távú kamatlábak kapcsolata. Míg az áremelkedés üteme a közelmúltban minden évben nőtt, s 2022-ben várhatóan az előző évihez hasonlóan alakul, a kamatlábak továbbra is szokatlanul alacsonyak maradnak: a hathónapos dollárbetétek kamatai várhatóan 0,4%-osak lesznek, az azonos lejáratú jenkamat 0%-os, míg a három hónapos euróbetéteknél 0,4%-os negatív kamatláb az előrejelzés. Az IMF rövid távú prognózisa tehát a nemzetközi pénzügyi piacok legfontosabb devizáinak negatív reálkamatait várta – ami határozottan növekvő inflációs ráták mellett *nem konvencionális monetáris politikákra* utal.

Ebben rejlik a 2022-re (és a következő egy-két évre) vonatkozó egyik legnagyobb globális kockázat is: meddig ösztönözhető alacsony kamatokkal a növekedés szintén emelkedő, de legalábbis nem csökkenő infláció mellett? Egyáltalán: mennyiben szükséges a pénzbőséggel fenntartott növekedésösztönzés a 2021-es visszapatánás után 2022-ben is dinamikus globális növekedés közepette?

Helyesebben fogalmazva, 2022. február 24-ig a fentiek voltak a világgazdaság legfontosabb rövid távú kockázatai – akkor azonban *kitört az orosz–ukrán háború, ami nyilvánvalóan átírja az előrejelzéseket*, s egyáltalán nem csak a 2022-es évre vonatkozókat. A háború világgazdasági hatásai, a maguk teljességében nyilvánvalóan nem kiszámíthatók (hiszen jelen sorok írásakor, április közepén, még tart a háború, s nem tudhatjuk mikor, s hogyan ér véget), de számos súlyos világgazdasági következmény nagy biztonsággal azonosítható.

Nyilvánvaló, hogy a háború a világgazdaság egészére komoly általános, természetesen negatív hatást gyakorol. Kristalina Georgieva, az IMF ügyvezető igazgatója már március elején bejelentette, hogy a szervezet áprilisi előrejelzése lefelé korrigálja globális növekedési prognózisát.⁵ Az IMF 2022. áprilisi végi globális elemzése és előrejelzése⁶ abból indul ki, hogy

„az ukrajnai háború költséges humanitárius válságot idézett elő, amely gyors és békés megoldás nélkül pusztító erejűvé válhat. A globális növekedés, nagyrészt a háború következményeként, 2022-ben várhatóan jelentősen lelassul. A harcok miatt a GDP súlyos, kétszámjegyű visszaesése várható Ukrajnában. A GDP jelentős csökkenése várható Oroszországban a szankciók, valamint az európai országok azon döntése miatt, hogy csökkentik az energiaszükségletüket, és visszafogják az energiaimportot”.⁷

Az előrejelzés arra is felhívja a figyelmet, hogy „az üzemanyag- és élelmiszerár-emelkedés már most is globális hatást gyakorol különösen az alacsony jövedelmű országok kiszolgáltatott lakosságára”.⁸ A háború következményei globálisak, veszélyeztetik a globális problémák enyhítését.

⁵ IMF: *Transcript of IMF Media Roundtable on Ukraine*. [online], 2022b. 03. 10. Forrás: imf.org [2022. 03. 11.].

⁶ IMF: *World Economic Outlook. War Sets Back the Global Recovery*. [online], 2022c. 04. Forrás: imf.org [2022. 04. 19.].

⁷ IMF (2022c): i. m. 1.

⁸ IMF (2022c): i. m. 1.

„A geopolitikai feszültségek alapjaiban veszélyeztetik azt a szabályokon alapuló rendet, amely a II. világháború óta irányítja a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat. A jelenlegi szankciók, amelyeket azzal a céllal vezettek be, hogy Oroszországot a háború befejezésére kényszerítsék, máris messzemenő következményekkel jártak az Oroszország és más országok közötti pénzügyi és kereskedelmi kapcsolatokra. A fokozott globális polarizáció akadályozza a hosszú távú jóléthez nélkülözhetetlen együttműködést. Ez többek között kisiklathatja a klímaváltozási menetrendet és alááshatja a multilaterális, az adósságrendezési kereteket, a kereskedelmet és az integrációt, valamint a jövőbeli világválságok elkerülésére irányuló sokoldalú kezdeményezéseket.”⁹

A növekedés globális lassulása – természetesen – az egyes országokban eltérő mértékben érvényesül, elsősorban attól függően, hogy milyen mértékű importra szorulnak energia-hordozókból és mezőgazdasági termékekből. Az októberi IMF-előrejelzéshez viszonyítva, a jelenlegi előrejelzés 1,3 százalékponttal alacsonyabb globális kibocsátással számol, az USA-ban és az Európai Unióban (EU) egyaránt 1,5-1,5 százalékpontos növekedéslassulást feltételezve – az utóbbiban a legerősebben érintett Németország növekedéslassulása 2,5 százalékpont lehet. A világkereskedelem 2022. évi bővülése 1,7 százalékponttal maradhat el a 2021 októberében várttól. A kőolaj világpiaci árának idej emelkedése megközelítheti az 55%-ot, a fogyasztói árindex 5,7%-os emelkedése várható a fejlett országokban (ebből a háború hatása 3,4 százalékpont), a fejlődő és feltörekvő országok várható fogyasztói áremelkedését a háború 3,8 százalékponttal 8,7%-ra emelte.¹⁰

Az *OECD Economic Outlook* három héttel a háború kitérőse után a konfliktus várható világgazdasági hatásait elemezve felhívta a figyelmet, hogy „a nyersanyagárakban és a pénzügyi piacokon megfigyelhető mozgások, a globális GDP növekedését a folyó évben több mint 1 százalékponttal csökkentik [...] és a globális fogyasztói árinflációt körülbelül 2,5 százalékponttal növelik”.¹¹ A kormányok teendőivel kapcsolatban az OECD kiemeli, hogy rövid távon

„a kormányoknak tompítaniuk kell a magasabb energiaárak eredményezte nyomást, diverzifikálniuk kell az energiaforrásokat és növelni az energiafelhasználás hatékonyságát, ahol csak lehet. Az élelmiszerek esetében a magasabb termelés az OECD-országokban, a protekcionizmustól való tartózkodás, és a többoldalú logisztika támogatása segíthet az orosz és ukrán szállítások megszűnése által leginkább érintett országoknak”.¹²

Hosszabb távon

„a háború kiemelte annak fontosságát, hogy a kulcsfontosságú energia-hordozók terén a lehető legkisebbre kell csökkenteni az Oroszországtól való függőséget. A politikai döntéshozóknak

⁹ IMF (2022c): i. m. 1.

¹⁰ IMF (2022c): i. m. 6.

¹¹ OECD: *Economic Outlook. Interim Report. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine.* [online], 2022b. 03. Forrás: oecd-ilibrary.org [2022. 04. 15.].

¹² OECD (2022b): i. m.

felül kell vizsgálniuk a piacszerkezet tervezését annak érdekében, hogy az energiabiztonságot és a zöld átmenetet biztosító ösztönzők bevezetését a közvélemény által támogatva valósítsák meg”.¹³

2. Rövid távú, árupiaci következmények

A világgazdaság egésze számára rendkívül fontos az orosz és az ukrán búza-, kukorica-, árpa- és napraforgóexport. Oroszország a világ legnagyobb búzaexportőre – Ukrajna az ötödik ebben a rangsorban; Ukrajna (Ausztrália mögött) a világ második legnagyobb árpaexportőre, Oroszország a harmadik; a világ kukoricaexportőrei között (az USA-t és Argentínát követve) Ukrajna a harmadik, Oroszország a hatodik; Ukrajna kiemelkedően a világ legjelentősebb napraforgóolaj-exportőre – a sorban Oroszország a második.¹⁴ Erősen kérdéses, hogy Ukrajnában 2022-ben milyen nagy területen kerül sor a tavaszi vetésre, de legalább ilyen bizonytalan, hogy milyen területen lesz mód az aratásra, és hogyan juttatható ki az országból a learatott termés. Oroszországból a vele szemben bevezetett szankciók miatt bizonytalan a kivitel.

Talán még a mezőgazdasági nyerstermékexportnál is fontosabb és kérdésesebb a műtrágyaexport perspektívája a két, egymással háborúban álló országból, elsősorban Oroszországból. Oroszország a nitrogénműtrágya legnagyobb exportőre, míg a foszfor- és káliumalapú műtrágyák esetében a világon a második legnagyobb exportőr (Kína, illetve Kanada mögött). A szokottnál jóval kevesebb műtrágya piacra kerülése, értelemszerűen, jelentősen csökkentheti a gabonafélék világtermelését. A gabona és a műtrágyák exportjának jelentős csökkenése Oroszországból és Ukrajnából súlyosan érint számos fejlődő országot. Ugyanis orosz és ukrán importból származik az afrikai gabonafelhasználás 30%-a, de például Egyiptomban 80%-os ez a kitettség. 2020-ban Oroszország 3,563 milliárd dollár értékben exportált gabonát a szubszaharai Afrikába, míg a fekete kontinensre irányuló gabonaexport értéke 1,453 milliárd dollár volt – Franciaország 2,163, Kanada 1,277 milliárd, míg az USA 744 millió dollár értékben exportált gabonát a térségbe 2020-ban. Számos fejlődő ország szinte teljes egészében az orosz és ukrán gabonaellátástól függ: Eritrea függése teljes – 52-53%-ban az orosz, 47-48%-ban az ukrán importtól; Örményország, Kazahsztán és Mongólia gabonaimportja csaknem teljes egészében Oroszországból származik – ugyanez a helyzet Georgia és Azerbajdzsán esetében. De a török gabonaimportból is csaknem 70%-kal részesedik Oroszország és 20%-kal Ukrajna, és Egyiptom gabonaimportjának is mintegy 45%-a Oroszországból, s több mint 25%-a Ukrajnából származik. 60%-nál magasabb az orosz és az ukrán gabonaimportnak való kitettség Pakisztánban, Líbiában, Tanzániában, Kongóban, Albániában, Madagaszkáron, Libanonban, Finnországban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Kirgizisztánban, a Seychell-szigeteken¹⁵ és Szomáliában.¹⁶ Teljességgel kilátástalan, hogy az amúgy is sú-

¹³ OECD (2022b): i. m.

¹⁴ FAO: *The Importance of Ukraine and the Russian Federation for Global Agricultural Markets and the Risks Associated with the Current Conflict*. [online], 2022. 03. 25. 9. Forrás: fao.org [2022. 04. 25.].

¹⁵ A szigetország kizárólag Ukrajnából importál gabonát.

¹⁶ FAO (2022a): i. m. 10.

lyos élelmiszer ellátási gondokkal küzdő afrikai (és egyes közel-keleti) országok pótolni tudják a várható jelentős importkiesést.

Mint érintettük, Oroszország a világ legnagyobb műtrágyaexportőre, 2020-ban 7 milliárd dollár értékben exportált ilyen termékeket.¹⁷ Az orosz export kiesése éppen ezért nem kizárólag a gabonájára utalt, fejletlen szubzaharai afrikai és közel-keleti országok élelmiszer-ellátására gyakorol végzetes hatást. A közepesen fejlett, feltörekvő piacgazdaságnak tekintett Brazília mezőgazdasága is súlyos károkat szenved az orosz műtrágyaimport kiesése következtében. A rendkívül jelentős mezőgazdasági exportot lebonyolító hatalmas dél-amerikai ország a felhasznált műtrágyák tekintetében súlyosan függ az orosz műtrágyaimporttól: a nitrogénműtrágya-felhasználás 95%-a származik importból, s a legnagyobb beszerzési forrás Oroszország (21%-os részesedéssel); a felhasznált foszforműtrágya 75%-a behozatalból származik, Oroszország részesedése az összfelhasználás 15%-a; az importált káliműtrágya az összfelhasználás 91%-a – ebből Oroszország 26%-kal részesedik.¹⁸ Márpedig Brazília a világ legnagyobb szójaexportőre, 2020-ban 82,98 millió tonnát exportált, mintegy 26,8 milliárd dollár értékben:¹⁹ a szója az egyik legfontosabb takarmány-alapanyag Észak-Amerikában és Nyugat-Európában egyaránt, így a szójaexport mennyiségének fentiekből könnyen előre jelezhető csökkenése és árának emelkedése elkerülhetetlen húsáremelkedéshez vezet – 2023-ra is erősen áthúzódó hatással.

A számos országban várható súlyos ellátási problémákon túl nyilvánvalóan azonnali, kiugróan nagy gabona-áremelkedésekre számíthatunk, noha már a (2022. februári) bázis is igen magas. A FAO élelmiszer-árindexe 2022 februárjában ugyanis rekordmagasságba emelkedett: 140,7 pontot ért el, ami 24,1 pontos (20,7%-os) emelkedést jelent az egy évvel korábbi értékhez képest, s 2,1 ponttal magasabb a korábbi (2011. februári) csúcserősséghez viszonyítva. A FAO gabonaárindexe 2022 februárjában 18,7 ponttal (14,7%-kal) volt magasabb az egy évvel korábbi értéknél.²⁰ Az „első háborús hónap” következményeként a világgiaci élelmiszerárak tovább emelkedtek: a FAO általános élelmiszer-árindexe 2022 márciusában 17,9 ponttal (17,6%-kal) tovább emelkedett. A gabona árindex márciusban 24,9 ponttal (17,1%-kal) emelkedett, a növényolajok árindexe ugyanakkor 46,9 ponttal (23,2%-kal) emelkedve ugyancsak történelmi csúcstra ért.²¹ A háború súlyos élelmiszerbiztonsági bizonytalanságot, kockázatokat eredményez, ami – értelemszerűen – elsősorban a legsebezhetőbb fejlődő országokat veszélyezteti. A legfontosabb érintett nemzetközi szervezetek közös nyilatkozatban hívták fel a veszélyre a világ figyelmét és közös intézkedéseket kezdeményeznek:

¹⁷ Lucía Fernández: *Leading Fertilizer Exporting Countries Worldwide in 2020, Based on Value*. [online], 2021. 11. 24. Forrás: statista.com [2022. 04. 08.]. Ugyanezen forrás szerint, az ugyancsak szankciók alá eső Belarusz műtrágya-exportja 2020-ban 2,91 milliárd dollár értékű volt.

¹⁸ Joana Colussi – Gary Schnitkey: *War in Ukraine and its Effect on Fertilizer Exports to Brazil and the U.S.* [online], 2022. 03. 17. Forrás: farmdocdaily.illinois.edu [2022. 04. 06.].

¹⁹ Statista: *Soybean Exports from Brazil from 2006 to 2020*. [online], 2022. 01. 14. Forrás: statista.com [2022. 04. 16.].

²⁰ FAO: *World Food Situation*. [online], 2022. 02. Forrás: fao.org [2022. 03. 10.].

²¹ FAO: *World Food Situation*. [online], 2022. 03. Forrás: fao.org [2022. 04. 15.]. 2022 márciusában (az előző havéhoz viszonyítva) a tejtermékek árindexe 3,7%-kal, a húsok árindexe 4,8%-kal, a cukoré pedig 6,7%-kal nőtt.

„Felszólítjuk a nemzetközi közösséget, hogy összehangolt intézkedésekkel nyújtson azonnali támogatást a veszélyeztetett országoknak – a sürgősségi élelmiszersegélyektől a pénzügyi támogatáson és a mezőgazdasági termelés növelésén át a nyitott kereskedelemig. Elköteleztettek vagyunk amellest, hogy egyesítsük szakértelmünket és finanszírozásunkat, hogy gyorsan fozkozzuk szakpolitikai és pénzügyi támogatásunkat a kiszolgáltatott országok megsegítésére, hazai mezőgazdasági termelésük növelésére az érintett országokban. Mérsékelhetjük a fizetési mérlegre nehezedő nyomást, együttműködhetünk a kereskedelmi forgalom nyitva tartásán. Emellett tovább erősítjük az élelmiszerekkel kapcsolatos sebezhetőségek nyomon követését és haladéktalanul kiterjesztjük az érintett országoknak nyújtott sokoldalú szakpolitikai tanácsadásunkat.”²²

Oroszország és Ukrajna egyaránt jelentős acélexportőr is – bár sokkal kisebb a súlyuk a világgazdaságban, mint a fentebb említett mezőgazdasági termékek és a műtrágya terén. 2019-ben Ukrajna 5,6, Oroszország pedig 3,0 milliárd dollár értékben exportált acélt – szemben Kína 59,4 és az Európai Unió 29,9 milliárd dolláros exportjával.²³ Azonban néhány milliárd dollár értékű acélexport kiesése is érzékenyen érintheti a felhasználó iparágakat (nem is beszélve az elkerülhetetlen áremelkedésről a fémfeldolgozó iparban) például a járműgyártást.²⁴

Sajátos és rendkívül súlyos világgazdasági következményei lehetnek, s minden bizonynyal lesznek az ukrán neongázexport leállításának. A neongáz a félvezetők, s így a chipek, valamint az LCD-kijelzők és -képernyők, valamint a képalkotó és világítástechnikai eszközök gyártásának nélkülözhetetlen alapanyaga. A világgazdaság neongázellátásának több mint felét biztosító két ukrán cég (Ingas és Cryoin) a háború következtében beszüntette termelését, ami már rövid távon is áremelkedéssel és a félvezetőhiány súlyosbodásával fenyeget. „A termelés leállítása veszélyezteti a chipek világtermelését, amelyek már amúgy is hiánycikkek, miután a koronavírus-járvány megnövelte a mobiltelefonok, laptopok és később az autók iránti keresletet, és egyes cégeket máris a chiptermelés visszafogására kényszerített.”²⁵ Felidézve, ahogy 2020–2021-ben, a pandémia által eredményezett globális logisztikai problémák következtében előállott chiphiány akadályozta a globális feldolgozóipar működését, a neongáz hiánya nehezen belátható ellátási problémákat okozhat a világgazdaság legkülönbözőbb szegmenseiben.

A legnagyobb, a világgazdaság egészét érintő kérdés az, hogyan alakul a jövőben az orosz kőolaj, illetve kőolajszármazékok, valamint a földgáz exportja. A háború első öt

²² IMF: *IMF Executive Board Approves US\$ 1.4 Billion in Emergency Financing Support to Ukraine*. [online], 2022a. 03. 09. Forrás: imf.org [2022. 03. 15.].

²³ WITS: *Iron or Steel; Expanded Metal Imports by Country in 2019*. [online], 2019. Forrás: wits.worldbank.org [2022. 03. 10.].

²⁴ Az Európai Unió negyedik szankciós csomagja megtiltotta a vas- és acélipari termékek importját Oroszországból. A szankciós csomag a G7-tel együtt javasolja Oroszország kizárását az IMF-ből és a Világbankból, valamint megvonja Oroszország legnagyobb kedvezményes ország státuszát a nemzetközi kereskedelemben: „Oroszország nem sértheti meg durván a nemzetközi jogot, és ugyanakkor nem várhatja el, hogy részesüljön a nemzetközi gazdasági rendhez való tartozás kiváltságaiból.” European Commission: *EU Sanctions against Russia Following the Invasion of Ukraine*. [online], 2022a. Forrás: ec.europa.eu [2022. 04. 19.].

²⁵ Alexandra Alper: *Exclusive: Russia's Attack on Ukraine Halts Half of World's Neon Output for Chips*. [online], Reuters, 2022. 03. 11. Forrás: Reuters [2022. 03. 15.].

hetében gyakorlatilag folyamatos volt az orosz kőolaj- és földgázexport, de közép- és hosszú távon ez aligha lesz fenntartható. Abban biztosak lehetünk, hogy rövid és középtávon egyaránt jelentősen csökkenni fog az Európai Unióba irányuló orosz kőolaj- és földgázexport, ami rendkívül súlyosan fogja érinteni az ország költségvetését. Kína, amely már ma is az orosz kőolaj legnagyobb vásárlója,²⁶ nyilvánvalóan kész növelni az importot, de kérdés, mennyire lehetséges ez egy új, nagy kapacitású vezeték kiépítése nélkül – ami hosszadalmas és rendkívül költséges folyamat. Az azonnali világgazdasági hatások közül egyértelműen a drámai áremelkedés a legfontosabb: a kőolaj azonnali világgazdasági ára elérte a nyolc évvel ezelőtti csúcserősséget, és e sorok születésekor már a hordónkénti 200 dollár sem tűnik lehetetlennek (a 2022-re várt éves átlagár március közepén már 135 dollár volt).²⁷ Az OECD-országokban a 2022. februári éves (az előző év azonos hónapjához viszonyított) fogyasztói árindex 7,7%-os emelkedést mutatott,²⁸ ami az 1990 óta mért legmagasabb áremelkedés. A februári energiaár-emelkedés 26,6 százalékos volt, az élelmiszerárak 8,6 százalékkal emelkedtek. „Az energia- és élelmiszerellátás bizonytalansága fenyegető, az ukrajnai háborúból eredő újabb ellátási sokk pedig tovább fokozza az inflációs nyomást.”²⁹

3. Rövid távú hatások Európára

Noha Oroszország számára az Európai Unió sokkal fontosabb kereskedelmi partner, mint Oroszország az EU számára, a háború, s az annak hatására bevezetett szankciók több területen számottevő negatív hatást gyakorolnak az európai gazdaságra.

„Az EU számára Oroszország 2019-ben a teljes áruexport mintegy 2%-át szívtá fel és az import 3%-át biztosította, és ezzel az EU 6. export- és 5. legfontosabb importpartnere. Ugyanakkor Ukrajna mind az export, mind az import tekintetében mintegy 0,5%-os részesedéssel rendelkezett, így az export tekintetében az EU 21., az import tekintetében pedig a 23. legfontosabb partnere. Az ellenkező irányú kereskedelmi kapcsolatok egészen másképp alakulnak: az EU az oroszországi és az ukrán export mintegy 40%-ának célterülete, míg az orosz importnak mintegy 35%-a, s az ukrán import csaknem 40%-a származik innen – tehát az Unió ezen országok messze legfontosabb kereskedelmi partnere.”³⁰

Nyilvánvaló, hogy a fentebb elemzett árupiaci hatások tovább erősítik a már amúgy is működő inflációs nyomást, és csökkentik a növekedést. Annak ellenére, hogy az EU mindaddig kerülte az Oroszországból származó kőolaj- és földgázimportra kivetendő szankciókat, a világgazdasági árak jelentősen megemelkedtek, ami komoly inflációs tényező,

²⁶ 2020-ban Kína 23,77 milliárd dollár értékben vett kőolajat Oroszországtól – ez az összes orosz kőolajexport 32,8%-át jelentette.

²⁷ A földgáz ára – késleltetve – automatikusan követi a kőolaj árát.

²⁸ Az 50% feletti inflációjú Törökország figyelembevételével az éves áremelkedés 6,3%-os volt.

²⁹ OECD: *Consumer Prices*, OECD. [online], 2022. 04. 05. Forrás: oecd.org [2022. 04. 15.].

³⁰ WIIW: *Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term*. [online], Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Policy Notes and Reports 59. 2022. 04. 37. Forrás: wiiw.ac.at [2022. 04. 22.].

hiszen az EU gázfelhasználásának 40, ezen belül Németországnak pedig mintegy 66%-a Oroszországból származik. Márpedig a földgázimport, a létező csővezetékrendszer miatt nehezen, csak nagy áldozatok árán lenne helyettesíthető. A kőolajimport, elvben kiváltható más forrásokból, de csak átmeneti ellátási nehézségek, s jelentős szállítási költségnövekedés árán. Az európai makrogazdasági hatások eredője, a lassuló növekedés és a növekvő infláció következményeként, csökkenő reáljövedelem lesz.

Mivel Oroszország nem igazán jelentős exportpiac a legtöbb európai uniós ország számára,³¹ az exportbevétel kiesése általában 0,3%-nál kisebb növekedésslassulást eredményez (kivételem Ciprus és Bulgária, ahol a növekedésslassulás elérheti a 0,5%-ot).³²

Az orosz–ukrán háború, a sok millió ukrán menekült Európai Unióba érkezése munkaerőpiaci és szociálpolitikai problémákat is felvet. Az ENSZ adatai szerint, 2022. április 6-ig 4,3 millió ember hagyta el Ukrajnát, akik közül 2,5 millióan Lengyelországban, 662 ezren Romániában, 400 ezren Magyarországon, 305 ezren Szlovákiában léptek az Unió területére. Ezenkívül 350 ezer ember Oroszországba, 400 ezer Moldovába és mintegy 18 ezer Beloruszba menekült.³³ Nem tudjuk, mikor és hogyan ér véget a háború, s még kevésbé tudhatjuk visszatérnek-e a menekültek Ukrajnába, s ha igen, hányan. Az azonban kétségtelen, hogy az ukrán menekültek ideiglenes ellátása és/vagy részleges munkaerőpiaci integrálása jelentős erőfeszítéseket és komoly költségeket igényel rövid és középtávon egyaránt.

Végül azt is figyelembe kell venni, hogy érvényesül „a pénzügyi piacok potenciális felforrósítása, különösen Ukrajnához közeli közép- és kelet-európai országokban, ami negatívan hat a befektetői bizalomra, erőteljes eladási hullámot okozott a deviza- és kötvénypiacokon, és esetenként máris megemelte az állampapírok kamatait, mindez tovább fokozza az inflációs nyomást”.³⁴

4. Lehetséges változások a fosszilis energiahordozók világpiacán

Oroszország világgazdasági szerepe alapvetően a fosszilis tüzelőanyagok (a földgáz, a kőolaj és a szén), illetve azok származékos termékeinek exportján alapul.

2020-ban Oroszország a világ második legnagyobb kőolajexportőre volt Szaúd-Arábia mögött. Abban az évben a közel-keleti ország 95,7 milliárd dollár értékben adott el kőolajat, amellyel a világexport 15%-át bonyolította le.³⁵ Oroszország ugyanekkor 74,4 milliárd dollárért exportált kőolajat, ami a világexport 11,6%-át jelentette. 2020-ban az orosz kőolajexport 48%-a irányult Európába.³⁶ Moszkva kőolajszármazékokból is jelentős exportot bonyolít, a nyersolajat (*crude oil*) és a származékokat együtt számolva pedig a világ

³¹ Ciprus esetében az összes hozzáadott érték 6%-a testesül meg az Oroszországba irányuló exportban, a Balti államok és Bulgária esetében valamivel több mint 2%, a többi EU-tagország esetében százalék alatti ez az érték. WIIW (2022): i. m. 39.

³² WIIW (2022): i. m. 39.

³³ BBC: [How Many Ukrainian Refugees Are There and Where Have They Gone?](#) [online], BBC, 2022. 04. 07. Forrás: bbc.com [2022. 04. 15.].

³⁴ WIIW (2022): i. m. 45.

³⁵ Az USA a világ legnagyobb kőolajtermelője, de a nagy belső felhasználás miatt a *harmadik exportőr*.

³⁶ Alexandra Twin: [The World's 10 Biggest Oil Exporters](#). [online], 2022. 04. 15. Forrás: investopedia.com [2022. 04. 17.].

legnagyobb exportőre. A kőolaj és származékainak orosz exportja kétharmad részben az Európai Unióba áramlik, de az orosz olaj és olajtermékek legnagyobb egyedi vásárlója Kína, ahová az összexport ötöde, 2021-ben napi 1,6 millió hordónyi³⁷ áramlott.³⁸

Oroszország a világ legnagyobb földgázexportőre: 2020-ban 197,2 milliárd köbméter vezetékessé gázt (12,7 milliárd dollár értékben) és 40,4 milliárd köbméter cseppfolyósított földgázt³⁹ (6,8 milliárd dollár értékben) exportált. A második legnagyobb földgázexportőr az USA (137,5 milliárd köbméterrel), s őket követi Katar és Norvégia. Míg Oroszország 40,4 milliárd köbméter cseppfolyósított gázt (LNG) exportál, addig az USA LNG-exportja 61,4, Kataré 106,1, míg Norvégiáé 4,3 milliárd tonna volt. A világ ötödik legnagyobb földgázexportőre, évi 106,2 milliárd tonnával, Ausztrália, amely – nyilvánvaló földrajzi okok miatt – kizárólag LNG-t exportál.⁴⁰

2020-ban Oroszország a világ harmadik legnagyobb szénexportőre volt 12,4 milliárd dolláros exportbevétellel (a 32,7 milliárd dollár értékben exportáló Ausztrália és a 14,5 milliárd dollárnyit exportáló Indonézia mögött).⁴¹

A három legfontosabb fosszilis tüzelőanyag exportjából, a fentiek szerint, Oroszországnak 2020-ban összesen 106,3 milliárd dollár exportbevétele keletkezett, ami összes exportbevételének 46,14%-át tette ki. Nyilvánvaló, hogy egyrészt Oroszország kizárólag ezen a területen számít jelentős világgazdasági szereplőnek, másrészt az orosz gazdaság nagyrészt a fosszilis tüzelőanyagok exportján alapul. Mindkét szempontból kiemelkedő fontosságú, hogyan alakul a közelebbi és távolabbi jövőben az orosz kőolaj- és földgázexport, illetve hogyan befolyásolhatják a világgazdasági folyamatokat?

Az Oroszország által kirobbantott háború, s az arra válaszul bevezetett nyugati szankciók várható globális kőolajpiaci hatásait kiválóan összefoglalja Daniel Yergin írása:⁴² véleménye szerint ez a háború véget vet(ett) egy három évtizeddel ezelőtt, a Szovjetunió összeomlásával kezdődött korszaknak, amelyben az orosz olajipar újra fellendült, és nagyrészt integrálódott a globális olajiparba. Az Ukrajna ellen indított háború néhány hét alatt tönkretette a több mint 20 év alatt nemzetközivé vált kitermelőipart, s mindenekelőtt azt a hírnevet, amelyet Oroszország megbízható szállítóként szerzett magának. Ma már megbízhatatlan és nagyrészt nemkívánatos potenciális szállítóként tekintenek rá Nyugat-Európában. Bár rövid távon valószínűleg továbbra is nélkülözhetetlen szállító marad, szerepe, s így az Európába irányuló exportja minden bizonnyal jelentős mértékben csökkenni fog.

Noha Oroszország, minden valószínűség szerint középtávon képes lesz az eddiginél jóval több gázt exportálni Kínába, de a Nyugat-Európába irányuló csővezetékrendszer a kapacitástól messze elmaradó működésével kell számolnia. Elméletileg az olajpiac képes

³⁷ Hordó: a kőolaj nemzetközi kereskedelmében használatos mértékegység, „barrel” – 1 barrel = 158,987 liter.

³⁸ Douglas Broom: *Russia is the World's Largest Exporter of Petroleum Products – But What Exactly Are They?* [online], World Economic Forum, 2022. 04. 01. Forrás: weforum.org [2022. 04. 15.].

³⁹ *Liquefied Natural Gas*, LNG.

⁴⁰ N. Sönnichsen: *Leading Gas Exporting Countries in 2020, by Export Type*. [online], 2021. 07. 29. Forrás: statista.com [2022. 04. 17.].

⁴¹ Daniel Workman: *Coal Exports by Country*. [online], 2022. 04. Forrás: worldstopexports.com [2022. 04. 17.].

⁴² Daniel Yergin: *Russia Losing Its Status as an “Energy Superpower”*. [online], The Economist, 2022. 03. 19. Forrás: economist.com [2022. 04. 15.].

lehet újrastrukturálódni. India, amely a felhasznált kőolaj 85%-át importálja és Kína késznek lesznek orosz kőolajat vásárolni – nyilvánvalóan erősen diszkontált áron. A naponta mintegy 100 millió hordó kőolajat elosztó bonyolult kereskedelmi és logisztikai rendszer nem könnyen állítható át új egyensúlyba. A finanszírozás, a fekete-tengeri és balti kikötőkből való szállítás megszervezésének nehézségei, valamint az új szankciók akadályozzák, ezáltal nyilvánvalóan lassítják, drágítják ezt az önmagában is rendkívül költséges folyamatot.

Az orosz energetikai vállalatokat elvágta a nemzetközi finanszírozástól és a technológia beáramlásától. „Napjainkban egy új tényező is befolyásolja a kőolajpiacokat: az ukrajnai háborútól elborzadt nemzetközi közvélemény ereje és az ebből eredő nyomás a vállalatokra, hogy lépjenek vissza az orosz olajtól.” Mindez szükségszerűen az orosz kőolaj- és földgáztermelés, következésképpen az orosz nyersanyagexport számottevő csökkenéséhez vezet. „Putyin a háborút Oroszország nagyhatalmi szerepének megerősítése érdekében robbantotta ki. Amit elért, az azonban az, hogy aláásta és lealacsonyította Oroszország legfontosabb gazdasági erőforrását: az ukrajnai háború következményei Oroszországot »csökkentett energiahatalommá« teszik.”⁴³

Az orosz kőolaj- és földgázexport jövőjének meghatározó kérdése az, hogy az Európai Unió csökkenti-e, s ha igen, milyen mértékben az Oroszországból származó importot. Ma a paradox helyzet az, hogy „az energiahordozó-vásárlások révén nem kis mértékben az EU finanszírozza Oroszország Ukrajna elleni háborúját.”⁴⁴ A földgáz csővezeték (gáz halmazállapotban vagy) cseppfolyósítva szállítható: mint fentebb láttuk, az utóbbi téren Oroszország kapacitásai korlátozottak, a kapacitásnövelés pedig költséges és időigényes folyamat – lenne, ha az ország képes lenne beszerezni az ehhez szükséges technológiát, ami ma több mint kétséges. Oroszország tehát rövid távon szinte teljes mértékben ráutalt a Nyugat-Európába irányuló földgáz-exportjára. De ennek a „fordítottja” is igaz: ha az Európai Unió egyik napról a másikra megszüntetné az Oroszországból származó földgázimportot, rövid távon nem tudja kiváltani más forrásból. Ami rövid távon biztos: „Soktényező, bonyolult játszma folyik, ami tartogat még meglepetéseket. Ami folyamat, az az ukrán nép szenvedése.”⁴⁵ Azonban Oroszország akár új, keletre irányuló földgázvezeték építésével, akár a cseppfolyósított földgáz termelésének növelésével, akár – amint ez a legészszerűbb, s ezért legvalószínűbb lehetőség – a kettő valamilyen kombinációjával strukturálja át földgázexportjának viszonylati szerkezetét, az beruházásigényes, hosszabb ideig tartó és rendkívül költséges folyamat lesz,⁴⁶ ami – legalább középtávon – termelés-

⁴³ Yergin (2022): i. m.

⁴⁴ Losoncz Miklós: Szankciók és energia. *Élet és Irodalom*, 66. (2022), 15. 3.

⁴⁵ Losoncz (2022): i. m. 3.

⁴⁶ Ha Kína hajlandó is finanszírozni egy nagy kapacitású földgázvezeték építését – feltételezve a megfelelő tervezési, technológiai és építési képességek meglétét, annak megépítése – különösen, ha figyelembe vesszük a szibériai földrajzi és éghajlati nehézségeket is – nyilvánvalóan hosszú folyamat, ami alatt a földgázkitermelést le kell állítani (és a vezeték üzembe helyezésekor újra kell indítani a termelést), s a hitel visszafizetése nyilvánvalóan hosszú távon is jelentősen csökkenti a nettó árbevételt. Nem véletlen, hogy Japánban már az 1960-as években felmerült egy kőolaj- és egy földgázvezeték építésének gondolata (amelynek finanszírozása, az évről évre 100-120 milliárd dolláros külkereskedelmi mérlegtöbbletet produkáló Japán számára nem jelentett volna nehézséget) – de soha nem valósult meg.

és ebből eredő bevételkiesést, jelentősen csökkenő jövedelmezőséget eredményez az orosz földgáziparnak.

Közép- és hosszú távon ugyanakkor az valószínűsíthető, hogy az Európai Unió megkezdí, s a reális lehetőségek keretei között viszonylag gyorsan csökkenteni fogja az orosz kőolaj- és földgázimportnak való kitettségét. Mindez alapvetően geostratégiai döntés kérdése: az EU mindeddig gondosan elkerülte az energiahordozók importjának szankcionálását, nyilvánvalóan az azonnali ellátási nehézségektől és a tetemes áremelkedéstől tartva. A helyzet azonban viszonylag gyorsan megváltozhat:

„már nem elképzelhetetlenek az orosz olaj- és gázimport korlátozására vagy leállítására irányuló nagyobb Európai Uniói erőfeszítések. Ahogy az orosz fegyveres erők egyre inkább válogatás nélküli lönek polgári célpontokat, az európai közvélemény haragja nőni fog, így az EU vezetői számára egyre nagyobb politikai mozgástér nyílik arra, hogy megtegyék azt a kétségtelenül gazdaságilag fájdalmas lépést, hogy elvágják az orosz energiaimportot”.⁴⁷

A legkisebb technikai-logisztikai nehézséget a szénexport viszonylati szerkezetének átalakítása jelenti. A tengeri szállítások esetében semmilyen nehézség nem merül föl – legfeljebb a hosszabb szállítási útvonalak eredményeznek némi többletköltséget. A szárazföldi, vasúti szállítás átstrukturálása sem bonyolult feladat: legfeljebb egyes irányokba létező hálózati áteresztőképesség jelenthet (távrolról sem leküzdhetetlen) akadályokat. Ehhez járul, tekintettel az orosz vasúthálózatnak a nemzetközi sztenderdektől eltérő vágánynyomtávjaira, hogy az orosz határon átrakókapacitásokat kell kialakítani. Ez sokkal kisebb költségöbbltetet jelent és sokkal rövidebb idő alatt megoldható, mint a kőolaj- és földgáz-export viszonylati szerkezetének átalakítása.

Összességében, ha el is tekintünk a technológiai, valamint az Oroszország ellen bevezetett pénzügyi szankciók okozta finanszírozástechnikai nehézségektől, Moszkva aligha szorul ki a fosszilis energiahordozók globális piacáról, de az elengedhetetlen átstrukturálás hosszú és költséges folyamat, amelynek eredményeként csökkenni fog az ország világpiaci részesedése (elsősorban a globális földgázpiacon), csökkenni fog az ebből eredő árbevétele és komoly, az exporthatékonyságot hosszabb időn át rontó beruházási és hitelköltségeket kell elszemnednie.

5. Az Oroszország elleni nyugati szankciók várható hatékonysága

Ukrajna megtámadására válaszul, Oroszországot szankciók egész sora sújtja. Az USA és az EU, valamint más nyugati országok között nagyfokú koordináció valósult meg, s a szankciókhoz számos nem nyugati ország (például Ausztrália és Japán) is csatlakozott. „Bár a szankciók mértéke nem példa nélküli, nehéz volt elképzelni, hogy egy Oroszország méretű és jelentőségű országgal szemben ilyen intézkedéseket hoznának, legalábbis

⁴⁷ WIIW (2022): i. m. 41.

a második világháború óta. A szankciók figyelemre méltóak a kiterjedésük, a mélységük és a bevezetésük gyorsasága okán egyaránt.⁴⁸

Biden elnök 2022. március 8-án bejelentette, hogy betiltja a kőolaj importját Oroszországból, megjegyezve, hogy „a szabadság védelme sokba kerül”, hozzátette azonban: „ha ma nem válaszolunk Putyin támadására a globális béke és stabilitás ellen, akkor a szabadságért az amerikai népnek holnap még nagyobb árat kell fizetnie”.⁴⁹ Az Európai Bizottság, az amerikai bejelentéssel egy időben, egy tervet mutatott be arra vonatkozóan, hogy az Európai Unió 2030-ra teljes mértékben váljon függetlenné Oroszországtól a foszszilis fűtőanyagok tekintetében. Ursula von der Leyen, a Bizottság elnöke kijelentette:

„Függetlenné kell válnunk az orosz kőolajtól, széntől és gáztól. Egyszerűen nem támaszkodhatunk egy olyan beszállítóra, aki kimondottan fenyeget minket. Most kell cselekednünk, hogy enyhítsük az emelkedő energiaárak hatását, diverszifikáljuk gázellátásunkat a következő tételre, és felgyorsítsuk a tiszta energiára való átállást. Minél gyorsabban térünk át a megújuló energiaforrásokra és a hidrogénre, növekvő energiahatékonysággal egyidejűleg, annál hamarabb leszünk valóban függetlenek és urai az energiarendszerünknek.”⁵⁰

Nem tudhatjuk, teljes mértékben megvalósul-e ez a terv, de az joggal feltételezhető, hogy az EU jelentősen csökkenteni fogja az Oroszországgal szembeni energiakitettségét.

A szankciók rendkívül sokrétűek és kiterjedtek. Szankciók hatálya alá került az orosz állami médiumok külföldi tevékenysége, valamint számos magánszemély (politikusok és hozzátartozóik, oligarchák és kormányközeli médiaszemélyiségek) külföldi tevékenysége és vagyona. Betiltották az orosz központi bankkal folytatott tranzakciókat, (eddig) hét orosz bankot kizártak a nemzetközi fizetéseket lebonyolító SWIFT-rendszerből, elzárták az államkötvények piacaihoz való hozzáférést.

Exporttilalmat rendeltek el, többek között, fegyverek, kőolaj- és földgázfeltáró és -kitermelő gépek, berendezések és alkatrészeik Oroszországba való kivitelére. Betiltották a repülőgépiparnak szánt exportot, valamint a fejlett technológiákat tartalmazó termékek (félvezetők, távközlési és informatikai biztonsági eszközök, lézereket alkalmazó berendezések, valamint sugárhajtóművek és hajómotorok stb.) Oroszországba irányuló exportját.

A bevezetett importkorlátozások és -tilalmak kiterjednek fémekre és fémes ércekre, luxuscikkre, több Európán kívüli ország energiahordozó-behozatali tilalmat rendelt el, s számos ország megvonta Oroszország legnagyobb kedvezmény státuszát.⁵¹

A szankciók nyilvánvalóan számos területen súlyos problémákat okoznak az orosz gazdaságnak. Például az összes orosz értékpapírt mérgező eszközzé tették a nemzetközi pénz- és tőkepiacokon, aminek következtében a (külföldi) tulajdonosok azonnal tömegesen eladták azokat, ami a rubel gyors és erős leértékelődéséhez vezetett, az ennek

⁴⁸ WIIW (2022): i. m. 24.

⁴⁹ Michael D. Shear: *Biden Bans Oil Imports From Russia, Calling It a 'Blow to Putin's War Machine'*. [online], The New York Times, 2022. 03. 08. Forrás: nytimes.com [2022. 04. 15.]. 2020-ban az USA 0,95 milliárd dollár értékben importált kőolajat Oroszországból – Magyarország 1,03 milliárd dollárért.

⁵⁰ European Commission: *Statement by President von der Leyen on the Fourth Package of Restrictive Measures against Russia*. [online], 2022. 03. 11. Forrás: ec.europa.eu [2022. 04. 15.].

⁵¹ WIIW (2022): i. m. 24–25.

hatására kialakult betétkivonási hullám megakadályozása és a rubel további elértékelenedésének megállítása érdekében az orosz központi bank adminisztratív eszközökkel volt kénytelen válaszolni. A devizahiány azonban így is elkerülhetetlen, ami szükség-szerűen további devizális korlátozásokhoz vezet majd. A reálszférában elsősorban a feldolgozóipari alkatrészhiány okozhat egyre nagyobb problémákat – a vállalati szféra gyakorlatilag kiszorul az ellátási láncokban elfoglalt eddigi pozícióiból. A külföldi cégek – köztük a nagy globális franchise-hálózatok – kivonulása az orosz piacról megvonja a főként a nagyvárosokban élő középosztálybeli fogyasztóktól megszokott fogyasztási cikkeiket és szolgáltatásaikat.

Mivel azonban az orosz gazdaság alapvető devizabevételei és költségvetési bevételeinek is legalább 40%-a a kőolaj-, földgáz- és szénexportból származik, amíg azokat Oroszország csaknem zavartalanul és csaknem a korábban megszokott mennyiségben képes exportálni, elsősorban az Európai Unió országaiba,⁵² addig az eddigi szankciók hatékonysága csak igen korlátozott lehet.

„A nyugati embargó gyengesége az, hogy nem nullázza le, hanem csak mérsékli a devizabevételeket, mert Oroszország az energiahordozók fennmaradó hányadát máshol is értékesítheti, ha van rájuk kereslet, illetve rendelkezésre áll megfelelő szállítási infrastruktúra. A fosszilis energiahordozók vásárlásának csökkentése, illetve megszüntetése hosszabb távú stratégiába illeszkedik az Oroszországtól való energiafüggés mérséklését is előmozdítja.”⁵³

Az Európai Unió ugyanakkor, az orosz energiahordozó-importnak való rendkívül erős kitétsége okán habozik, így a helyzet változatlan.

A szankciók hatékonyságának kulcsa tehát az Európai Unió kezében van. Ahhoz, hogy Oroszország ne lehessen képes tovább finanszírozni az Ukrajna ellen folytatott háborút, az egyetlen gazdasági lehetőség, az egyetlen valóban hatékony szankció a fosszilis fűtőanyagok exportjából származó bevételek megvonása lenne. Ezt, valóban súlyos áron, csak az Európai Unió teheti meg. Az Uniónak Németország a vezető ereje, a legnagyobb gazdasága, ugyanakkor az orosz energiahordozó-importnak leginkább kitétt nagy gazdasága. Lehet ugyan elemezni, hogy miért nem csökkentette Németország egyoldalú energiafüggését a múltban, de dönteni most kell. Az orosz energiahordozó-importtól való lassú függetlenedés, ha 2030-ra meg is valósulna, lehetőséget adhat Oroszország számára energiahordozó-exportja viszonylati szerkezetének átstrukturálására. Így az eddig bevezetett szankciók nem eredményeznék a háború viszonylag gyors befejezését, nem óvnák meg Ukrajna függetlenségét.

⁵² Az orosz energiaszektorra eddig kivetett EU-s szankciók a kőolajfinomító berendezésekre már 2014-ben hozott szankciók kibővítésére, valamint az új beruházások tilalmára terjednek ki. Az előbbiektől az EU azt várja, hogy „megnehezítse és megdrágítsa Oroszország számára a kőolajfinomítás fejlesztését”, az utóbbiak pedig nem vonatkoznak a polgári atomenergia-szektorra, valamint egyes energiaipari termékek uniós exportjára. Lásd European Commission (2022a): i. m.

⁵³ Losonczi (2022): i. m. 3.

6. Világgazdasági kilátások

Közép- és hosszú távon sem a háború, sem pedig az annak következtében meghirdetett Oroszország (és Belarusz) elleni gazdasági szankciók nem fogják nagymértékben befolyásolni a meghatározó világgazdasági viszonyokat: egyszerűen azért, mert Oroszország a feldolgozóiparban és a szolgáltatások világpiacán nem igazán jelentős szereplő, ugyanakkor a fosszilis energiahordozók piacán, ha csökkenő súllyal is, de számottevő tényező marad.

A világgazdasági erőviszonyok rendszere ugyanakkor, a globális világrend egyik fő alrendszeréként, vélhetően módosul a háború következtében, s az Oroszország ellen bevezetett szankciók hatékonyságának függvényében. A többpólusú világban a gazdaságilag eddig sem meghatározó jelentőségű Oroszország „csak regionális nagyhatalom, amely hatalmi képességei alapján nem aspirálhat a Putyin által vágyott multipoláris világrend egyetlen pólusának szerepére sem”.⁵⁴ Az USA pozíciója tovább erősödik, mert az Európai Unió legalább két okból az eddigieknél szorosabban kénytelen követni az amerikai irányvonalat: az a tény, hogy Oroszország nagy szárazföldi háborút indított egy, négy uniós országgal határos ország ellen, megerősíti az USA által évtizedek óta követelt kiterjedtebb szerepvállalást a NATO-ban, s az EU az orosz földgázvezetékektől az amerikai cseppfolyós földgáz felé fog orientálódni. Az Európai Uniónak a globális világrendben elfoglalt jövőbeli helyét illetően egy fontos stratégiai kérdés a meghatározó:

„Nevezetesen az, hogy a nyugati szankciók képesek-e »fegyverként«, illetve a háborútól elretentő eszközként hatni. Ha a válasz igen lesz, úgy ez az eszköz jelentősen megnövelheti az EU hatalmi képességeit, s megváltoztathatja az unió nemzetközi megítélését is. Valójában ettől függ, hogy az EU stratégiai szempontból az orosz–ukrán háború győztese vagy vesztese közé kerül-e – marad-e reménye önálló hatalmi pólusként megjelenni a változó világrendben, vagy az Egyesült Államok egyik alárendelt szövetségese marad.”⁵⁵

Kína pozíciói tovább erősödnek, hiszen Oroszország meggyengül, gazdaságilag az eddigieknél is jobban Kínára szorul majd, így Kína könnyebben, s az eddigieknél alighanem olcsóbban biztosíthatja hatalmas nyersanyag- és energiaigényét. Mindezek következtében nem elképzelhetetlen hogy a hidegháború korszakának kétpólusú világrendjét felváltó többpólusúnak mondott világrend ismét csak kétpólusú lesz: az egykori szovjet–amerikai katonai szembenálláson alapuló világrendet, történelmileg igen rövid, alig három évtizedes valódi multipolaritás után, egy kínai–amerikai gazdasági szembenállású világrend követheti.

A látható világgazdasági irányzatokról és problémákról elmondható, hogy

„sok tekintetben folytatódnak azok a trendek, amelyek a huszadik század végén a Szovjetunió és a szocialista tömb megszűnése és a hidegháború befejeződése után már jelezték, hogy nem

⁵⁴ Tálas Péter: Az Ukrajna elleni háború és az új globális rend. *Magyar Narancs*, 2022. 04. 12.

⁵⁵ Tálas (2022): i. m. 53.

az ENSZ alapokmányában foglaltak értékrendjére épülő globális béke és biztonság új »aranykora« bontakozik ki. [...] A változások sok országban segítették a gazdasági fejlődést [...] Kína politikaváltása, gyors gazdasági sikerei, India és más fejlődő államok gazdasági fejlődése az elmúlt három évtizedben közel kétmilliárd ember számára nyújtott jobb életet és új lehetőségeket helyzetének javítására. Sem a kedvezőbb világpolitikai feltételek, sem pedig a világgazdaságban ismét uralkodóvá vált kapitalista piaci viszonyok alapvető jellemzőinek meghatározóvá válása nem hozták meg az emberiség döntő többsége számára a remélt és tartósnak tekinthető kedvező változásokat”.⁵⁶

Egy dologban mindenképpen biztosak lehetünk: a harmadik évezred harmadik évtizede két váratlan, különösen súlyos válsággal kezdődött. „Válság válság hátán”⁵⁷ – fogalmaz a Nemzetközi Valutaalap: még nem zárult le a Covid-járvány okozta válság, s most az orosz–ukrán háború okozta válsággal is szembe kell nézni. Ennek következtében a világgazdasági rendnek, a globális világrendnek váratlanul súlyos bizonytalanságokkal, kockázatokkal, sebezhetőséggel kell számolnia.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alper, Alexandra: *Exclusive: Russia's Attack on Ukraine Halts Half of World's Neon Output for Chips*. [online], Reuters, 2022. 03. 11. Forrás: reuters.com [2022. 03. 15.]
- BBC: *How Many Ukrainian Refugees Are There and Where Have They Gone?* [online], BBC, 2022. 04. 07. Forrás: bbc.com [2022. 04. 15.]
- Broom, Douglas: *Russia Is The World's Largest Exporter Of Petroleum Products - But What Exactly Are They?* [online], World Economic Forum, 2022. 04. 01. Forrás: weforum.org [2022. 04. 15.]
- Colussi, Joana – Gary Schnitkey: *War in Ukraine and its Effect on Fertilizer Exports to Brazil and the U.S.* [online], 2022. 03. 17. Forrás: farmdocdaily.illinois.edu [2022. 04. 06.]
- European Commission: *EU Sanctions against Russia Following the Invasion of Ukraine*. [online], 2022a. Forrás: ec.europa.eu [2022. 04. 19.]
- European Commission: *Statement by President von der Leyen on the Fourth Package of Restrictive Measures against Russia*. [online], 2022b. 03. 11. Forrás: ec.europa.eu [2022. 04. 15.]
- FAO: *The Importance of Ukraine and the Russian Federation for Global Agricultural Markets and the Risks Associated with the Current Conflict*. [online], 2022a. 03. 25. Forrás: fao.org [2022. 04. 25.]
- FAO: *World Food Situation*. [online], 2022b. 02. Forrás: fao.org [2022. 03. 10.]
- Fernández, Lucía: *Leading Fertilizer Exporting Countries Worldwide in 2020, Based on Value*. [online], 2021. 11. 24. Forrás: statista.com [2022. 04. 08.]
- IMF: *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions, and Price Pressures*. [online], 2021. 10. Forrás: imf.org [2022. 03. 03.]
- IMF: *IMF Executive Board Approves US\$ 1.4 Billion in Emergency Financing Support to Ukraine*. [online], 2022a. 03. 09. Forrás: imf.org [2022. 03. 15.]
- IMF: *Transcript of IMF Media Roundtable on Ukraine*. [online], 2022b. 03. 10. Forrás: imf.org [2022. 03. 11.]
- IMF: *World Economic Outlook. War Sets Back the Global Recovery*. [online], 2022c. 04. Forrás: imf.org [2022. 04. 19.]

⁵⁶ Simai Mihály: A „HŰSZAS ÉVEK” A geopolitika és a világháború a globalizáció új szakaszában – visszapillantás és előretékinés. *Magyar Tudomány*, 183. (2022), 1. 6.

⁵⁷ „Crisis upon crisis”.

- Keynes, John Maynard: *A békeszerződés gazdasági következményei*. Budapest, Európa Kiadó, 1991.
- Losoncz Miklós: Szankciók és energia. *Élet és Irodalom*, 66. (2022), 15.
- OECD: *Consumer Prices, OECD*. [online], 2022a. 04. 05. Forrás: oecd.org [2022. 04. 15.]
- OECD: *Economic Outlook. Interim Report. Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine*. [online], 2022b. 03. Forrás: oecd-ilibrary.org [2022. 04. 15.]
- Shear, Michael D.: *Biden Bans Oil Imports From Russia, Calling It a 'Blow to Putin's War Machine'*. [online], The New York Times, 2022. 03. 08. Forrás: nytimes.com [2022. 04. 15.]
- Simai Mihály: *A „HŰSZAS ÉVEK” A geopolitika és a világhátrány a globalizáció új szakaszában – visszapillantás és előretétekintés*. *Magyar Tudomány*, 183. (2022), 1. 3–22. Online: <https://doi.org/10.1556/2065.183.2022.1.1>
- Sönnichsen, N.: *Leading Gas Exporting Countries in 2020, by Export Type*. [online], 2021. 07. 29. Forrás: statista.com [2022. 04. 17.]
- Statista: *Soybean Exports from Brazil from 2006 to 2020*. [online], 2022. 01. 14. Forrás: statista.com [2022. 04. 16.]
- Tálas Péter: *Az Ukrajna elleni háború és az új globális rend*. [online], Magyar Narancs, 2022. 04. 12. Forrás: magyarnarancs.hu [2022. 04. 15.]
- Twin, Alexandra: *The World's 10 Biggest Oil Exporters*. [online], 2022. 04. 15. Forrás: investopedia.com [2022. 04. 17.]
- WIIW: *Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term*. [online], Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, Policy Notes and Reports 59. 2022. 04. Forrás: wiiw.ac.at [2022. 04. 22.]
- WITS: *Iron or Steel; Expanded Metal Imports by Country in 2019*. [online], 2019. Forrás: wits.worldbank.org [2022. 03. 10.]
- Workman, Daniel: *Coal Exports by Country*. [online], 2022. 04. Forrás: worldstopexports.com [2022. 04. 17.]
- Yergin, Daniel: *Russia Losing Its Status as an "Energy Superpower"*. [online], The Economist, 2022. 03. 19. Forrás: economist.com [2022. 04. 15.]